

לצמצם את העוני ואת הפערים החברתיים

יצחק הרצוג, שר הרווחה והשירותים החברתיים

במוסף סוף השבוע של עיתון "הארץ", במדור המכתבים למערכת, פורסמה תגובתה של דורית פישמן, עובדת סוציאלית, לכתבה של אורלי וילנאי. תגובתה המרגשת נגעה ללבי מאוד, והקטע הבא משקף בבחירות את הקשר שבין עוני, רווחה, דיור ומה שביניהם: "לא פעם ביקרתי בשעות לא שעות, בשבתות ובחגים, הורים מחוסרי דיור זרוקים עם ילדיהם בגנים ציבוריים, באוהל, על ספסל ברכב. כמעט שאין בידינו פתרונות מעשיים לאנשים הללו, חוץ מלכתוב עבורם מכתב למשרד השיכון, שלרוב לא ייענה או שיענה לאט, אך מעולם לא עלה בדעתנו להוציא ילד מהורים שאין כל פסול במסוגלותם ההורית". קיים קשר ישיר בין עוני לדיור, ולא ניתן להתמודד עם סוגיית העוני בהצלחה ללא פתרונות של שיכון ודיור. לצערך, אנו מגיעים

לנקודת רתיחה מסוכנת מאוד מבחינה חברתית, כשדיור אינו בהישג יד, כשיש האמרת מחירים בלתי סבירה לקורת גג וכשקבוצות אוכלוסייה רבות לא מסוגלות להשיג דיור נאות בצורה סבירה.

כמי שכיהן כשר הבינוי והשיכון ומכהן כשר הרווחה היום, אני טוען שמדינת ישראל נכשלה בחיבור שבין דיור ורווחה, בכל הקשור לאתגר של צמצום פערים והפחתת העוני. התוויית מדיניות נכונה של ניהול קרקעות לדיור, כזו ששמה דגש על

מדינת ישראל התקבלה לאחרונה ל-OECD. על פי דו"ח מזכ"ל ה-OECD, רמת העוני בישראל התייצבה על 20% מהאוכלוסייה. פחות או יותר פי שניים מהממוצע בארצות ה-OECD. דהיינו, 20% מהאוכלוסייה מתקיימת בפחות מ-2,100 שקל בחודש

דאגה לאוכלוסיות חלשות, יכולה להוביל להגדלת השויון ולצמצום פערים, להשוואת רמת השירותים בפריפריה אל מול המרכז ולהוגנות בחלוקת המשאבים. אין זה סוד שהנדל"ן נתפס כהון, אבל יש לראות כיצד ובאיזו צורה מתפזר ההון הזה על פני החברה כולה, באופן שמאפשר לאנשים ביטחון כלכלי סביר. לצערך, מעולם לא הושם דגש על כך. החשיבה בתחום התכנון והבנייה בארץ מתמקדת במונחים של צמיחה, אשראי, משכנתאות, אך לא נותנים את הדעת כיצד יוצרים מנופים כאלה שמשפרים את מצבנו החברתי, סוגרים פערים ומצמצמים את העוני.

מדינת ישראל התקבלה לאחרונה ל-OECD. על פי דו"ח מזכ"ל ה-OECD, שהציב בפנינו מראה, רמת העוני בישראל התייצבה על 20% מהאוכלוסייה, פחות או יותר פי שניים מהממוצע בארצות ה-OECD. דהיינו, 20% מהאוכלוסייה מתקיימת בפחות מ-2,100 שקל בחודש. על

התקבלה

פי הנתונים שבידינו, מדד ג'יני לאי-שוויון בישראל הוא הגבוה ביותר יחסית ל-OECD. עבור החמישון התחתון, על פי נתוני הלמ"ס, רכיב ההוצאה הגדול ביותר הוא על דיור – 1,766 שקלים בחודש, שהם 24% מההוצאה הכוללת של משפחה. מחיר דירת 4 חדרים באזור תל אביב האמיר בעשור האחרון ביותר מ-40%. נתונים אלה אופייניים למרכזי הערים הגדולות. יש חשש אמיתי להדרה של אוכלוסיות חלשות ממרכזי הערים וליצירת גטאות של עוני וחשש גדול שזה ימשיך ויעמיק.

נתונים אלה, יחד עם העובדה שהתחייבנו בפני ה-OECD לצמצם את העוני ואת הפערים החברתיים בצורה משמעותית, מחייבים נקיטת צעדים דרמטיים בכל הקשור לשילוב הנדל"ן והקרקע כחלק מרכזי בהתמודדות עם העוני. אלא שבעולם התכנון והבנייה שלנו ההתייחסות לשיקולים האלה היא משנית. הנושאים הבולטים בשיח הזה הם כמובן פיתוח, קיימות וסביבה ירוקה, שהם חשובים מאוד כשלעצמם, אבל שיקולי חברה ורווחה – לא שם. לפיכך אני שמח לומר שבהצעת החוק החדשה שעוסקת ברפורמת התכנון והבנייה עשינו – מנכ"ל משרדי נחום איצקוביץ, אנוכי וצוות המשרד – מהפך אמיתי. לראשונה נכנסו שיקולי חברה ורווחה עמוק למערכת התכנון והבנייה ברמה הלאומית והמקומית, ושובצו נציגי משרד הרווחה וגם נציגים של ארגונים חברתיים במועצה הארצית לתכנון ולבנייה ובוועדות מחוזיות. אני מאוד מקווה שבחוק הסופי, לכשיאושר בכנסת, יישמר שינוי דרמטי זה. ברגע שקולם של אנשים עם מוגבלויות, מודגרים וחלשים יישמע במערכת התכנון, יהיה זה צעד ראשון ומרכזי ביישום היעדים לצמצום העוני והפערים החברתיים.

מה שהניע את נחום ואותי לתבוע את השינוי הזה, מעבר לחתירה העקרונית לצמצום העוני, זאת תופעה שאנחנו קוראים לה ה-NIMBY החברתי – Not In My Back Yard – שלה אנו עדים לאחרונה ביתר שאת. תופעה זו היוותה מניע מרכזי לתיקון שהובלנו לחוק, במטרה להתמודד איתה. בשנים האחרונות, ובמיוחד השנה, אנו נתקלים ביותר ויותר מקרים בכל רחבי הארץ שבהם פותחים דיירי שכונות במאבק לסילוק של מסגרות למוגבלים משכונתם בטענה שהדיירים הללו פוגעים באיכות החיים ומורידים את ערך דירותיהם. כל אלה שקוראים נגד שילובם של אנשים עם מוגבלויות במרחב הסביבתי שלהם שוכחים שכל אדם נברא בצלם ושמדובר בציבור חשוב עם צרכים כמו כל ציבור אחר. התיקון בחוק התכנון והבנייה יאפשר לראשונה לתת לשיקול החברתי משקל של ממש בשלבים המוקדמים בדרך לאישור הקמתם של יישובים, ערים, שכונות ותוכניות. יש לכך משמעות כבדת משקל נוכח העובדה שהשוק הפרטי מונע על ידי שיקולים כלכליים ותמיד יעדיף בנייה למגורים ברמה גבוהה, תופעה שעלולה עוד יותר לחזק את ה-NIMBY ואת הדרת הקבוצות הנזקקות והחלשות אל שולי החברה.

עוד בהיותי שר השיכון, לפני חמש שנים, ראיתי בהרחבת התחום של דיור בר השגה את המפתח האמיתי לצמצום פערים. לפי ההגדרה המקובלת, דיור נחשב בר השגה למשפחות

בעלות הכנסה בינונית ונמוכה אם הוא דיור נאות בסביבת מגורים הולמת, שעלותו מותירה למשק הבית הכנסה פנויה המספקת את צרכיו. כיום, במטרה לבלום את נסיקת מחירי הדיור, מוציאים מינהל מקרקעי ישראל ומשרד השיכון מכרזים מזורזים לעשרות אלפי יחידות דיור במטרה להגדיל את היצע הקרקע למגורים. אולם במכרזים אלה אין שום ביטוי לחובה של מינהל מקרקעי ישראל לספק דיור בר השגה, שאני מאמין כי זו דרך טובה ונכונה להורדת רמת האישוויון בחברה. חוק הרפורמה במינהל מקרקעי ישראל אכן קבע את הנושא של דיור בר השגה כמטרה מפורשת של המינהל, אך לצערי עד כה הדבר לא מתקדם. אינני רואה מדיניות ממשלתית מקיפה וקוהרנטית בהתייחס לסוגיה של פיתוח דיור בר השגה, ואני מצפה מהגורמים המובילים להרים את הכפפה. אני מצפה שלקראת תקציב 2011 נראה תזוזה בנושא.

מדיניות דיור בר השגה ראויה חייבת לשאוף, בראש ובראשונה, לתמהיל חברתי – להביא לשילוב בין אוכלוסיות בעלות רמות הכנסה מגוונות, לרבות זכאי דיור ציבורי, באותה סביבת מגורים שבה קיימת נגישות למוסדות חינוך, בריאות ופננסה הולמים. שילוב זה מאפשר

חלוקה צודקת יותר של שירותים ושל משאבים. התמהיל החברתי חיוני לקידום אינטרסים ציבוריים, כגון צמצום פערים חברתיים, מניעת התהוותם של ריכוזי עוני והגדלת השונות האתנית והתרבותית במרחב הציבורי. תפקידו של דיור בר השגה הוא להילחם בהרחקת החברתית של קבוצות חלשות לפריפריה הגיאוגרפית והכלכלית ולבלום את מגמת ההתבדלות של קבוצות חזקות

**מרכיב משמעותי שביכולתו להוביל
לצמצום העוני והפערים טמון ברעיון של
חלוקת הון וזכויות באמצעות תהליכי
פינוי-בינוי. תהליך זה יאפשר לאוכלוסיות
המצוקה להשביח את ערך הנדל"ן
שברשותן ולשבור את העוני הבין-דורי**

שלה אנו עדים בשנים האחרונות. בבסיס תפיסה זו עומד העיקרון של חוסן חברתי, והיא מעודדת שוויון הזדמנויות. את הסיכוי שאוכלוסיות מרמת הכנסה נמוכה יהפכו לאוכלוסיות יצרניות ואיכותיות אנחנו צריכים לתת להן גם באמצעות הדיור.

לכן מרכיב נוסף ומשמעותי שאני טוען כי יש ביכולתו להוביל לצמצום העוני והפערים טמון ברעיון של חלוקת הון וזכויות באמצעות תהליכי פינוי-בינוי. הרעיון הזה יאפשר לדיירים בשכונות העוברות פינוי-בינוי, למשל, ליהנות גם הם מזכויות הרחבת הבנייה בפרויקט. תהליך זה יאפשר לאוכלוסיות המצוקה להשביח את ערך הנדל"ן שברשותן ולשבור את העוני הבין-דורי. החוק לקידום התחדשות עירונית, שבמרכזו ההכרזה על מתחמי התחדשות עירונית שיעניקו מלוא זכות הקניין בדירה ובזכויות הפיתוח לתושבים הזכאים, הוא לדעתי חדשני וראוי לבדיקה רצינית, שכן בסופו של דבר הוא מעניק ערכים של שווי למשפחות עניות והוא יכול להוציא דיירים קשי גורל למרחב חיים חדש ולשבור, כאמור, את העוני הבין-דורי שהוא המרכיב העיקרי בעוני בחברה שלנו. אני מאמין אפוא כי תהליך



זה יאפשר לאוכלוסיות מצוקה להחיות את הקניין בדירת המגורים שלהן ולהעצימו כמנוף לשדרוג רמת חייהן.

לסיכום, אני שב ואומר כי מול משבר בועת הנדל"ן שמדינת ישראל נמצאת בו, אין מנוס מנקיטת שורת צעדים מחויבי המציאות שיצמצמו את הפגיעה בשכבות החלשות וייתנו סיכוי לאזנות הצעירים. צעדים אלה מחייבים התייחסות דחופה לארבעה מרכיבים מרכזיים מתחום הנדל"ן אשר יש בהם להוביל לשינוי חברתי, להפחתת העוני ולצמצום הפערים בחברה:

לא לפחד מסבסוד דיור ומהחזרת מענקים. לסוגיה הזאת התייחס לאחרונה רוני חזקיהו, המפקח על הבנקים. הוא ציין במפורש שכאשר הממשלה רוצה, היא יודעת לסבסד ולתת מענקים. בתקופתי כשר השיכון, לפני חמש שנים, הייתי האחרון שהשיג מענקים כאלה לדיור בנגב ובגליל. בניגוד לתפיסה הרווחת כיום, אני טוען שצריך להחזיר את המענקים לאזנות צעירים תוך שימת דגש על תחומי הקו הירוק

בראייה של הסדר עתידי מדיני.

חלוקת הון וזכויות באמצעות תהליכי פינוי-בינוי – זאת יכולה להיות מהפכה אמיתית בחלוקת ההון בחברה, שתאפשר לדיירים רבים ליהנות מהזכויות של הרחבת הבנייה בפרויקט, להשביח את ערך הנדל"ן שברשותם ולהיחלץ ממעגל העוני.

פיתוח תוכנית לאומית לדיור בר השגה – זהו המפתח האמיתי לצמצום הפערים, להורדת רמת

**מדיניות דיור בר השגה ראויה חייבת
לשאוף, בראש ובראשונה, לתמהיל חברתי
– להביא לשילוב בין אוכלוסיות בעלות
רמות הכנסה מגוונות, לרבות זכאי דיור
ציבורי, באותה סביבת מגורים שבה קיימת
נגישות למוסדות חינוך, בריאות ופרנסה
הולמים**

האישוויון הקיימת בישראל ולמתן עתיד טוב יותר להרבה אזרחים במדינה.

הבטחת מעמדם של השיקולים החברתיים בתהליכי התכנון, תוך ראייה והתחשבות בצורכי אנשים עם צרכים מיוחדים במערכות התכנון והבנייה ברמה הלאומית והמקומית.